

Elżbieta Pałka

Problematyka narodowościowa na Słowacji : wybrane zagadnienia

---

Wschodnioznawstwo 1, 71-81

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Problematyka narodowościowa na Słowacji (wybrane zagadnienia)

Powstała 1 stycznia 1993 roku, w wyniku podziału Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Słowacja jest państwem wieloetnicznym. Podczas przeprowadzonego w 2001 roku powszechnego spisu ludności, spośród 5 mln 379 tys. obywateli ponad 85% deklaruje się jako Słowacy, pozostałe 15% to członkowie mniejszości narodowych (zob. tabela 1). Kwestie narodowościowe stanowią w tej sytuacji jedno z ważniejszych zagadnień polityki państwa, tak w kontekście wewnątrzpolitycznym, jak i międzynarodowym. Prowadzona przez kolejne rządy polityka narodowościowa stała się w latach 90. zarzewiem konfliktów wewnętrznych, negatywnie wpływała również na pozycję Słowacji na arenie międzynarodowej. Zmiany polityczne, jakie nastąpiły w Republice Słowackiej w wyniku przejęcia po wyborach w 1998 roku władzy przez dotychczasową opozycję, znacznie poprawiły sytuację zamieszkujących to państwo mniejszości narodowych i przyczyniły się do poprawy wzajemnych relacji między słowacką większością a społecznościami mniejszościowymi. Nie udało się jednak wyeliminować wszystkich źródeł konfliktów

Tabela 1. Struktura narodowościowa Słowacji w 2001 roku
(na podstawie spisu ludności)

Narodowość	Liczbowo	%
Słowacka	4 614 854	85,8
Węgierska	520 528	9,7
Romska	89 920	1,7
Czeska	44 620	0,8
Morawska	2 348	0,0
Rusińska	24 201	0,4
Ukraińska	10 814	0,2
Niemiecka	5 405	0,1
Polska	2 602	0,0
Rosyjska	1 590	0,0
Bułgarska	1 179	0,0
Inna	6 892	0,1
Nie odpowiedziało	54 502	1,0

Źródło: opracowanie na podstawie danych dostępnych na www.statistics.sk

i problematyka narodowościowa nadal pozostawała silnie obecna w życiu polityczno-społecznym Słowacji. Głównym problemem była w tym kontekście kwestia dwóch najliczniejszych mniejszości narodowych – węgierskiej i romskiej i przede wszystkim sytuacji tych społeczności (do wyborów w 2006 roku) poświęcony jest niniejszy artykuł.

Węgrzy znaleźli się w granicach Słowacji nie z własnej woli, lecz w wyniku decyzji politycznych podjętych w Europie po I wojnie światowej (podczas konferencji pokojowej w Paryżu oraz zawartych w traktacie z Trianon z 1920 r.)¹. Już wówczas w stosunkach słowacko-węgierskich istniało wiele problemów wynikających ze wspólnej, często bardzo trudnej, historii, a kolejne lata przyniosły pogłębienie wzajemnych animozji. W rezultacie stosunki między tymi dwoma nacjami obciążone są konfliktami historycznymi i wciąż żywymi po obu stronach stereotypami.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na postrzeganie przez Słowaków mniejszości węgierskiej po 1989 roku jest charakter tej społeczności. Cechuje ją duży stopień koncentracji terytorialnej, przy czym zamieszkuje ona obszary graniczące ze swym państwem narodowym, z którym utrzymuje intensywne kontakty. Do województw² o największym udziale Węgrów w strukturze ludności należą położone na południowym zachodzie: Trnavský kraj i Nitransky kraj. Liczebność ludności węgierskiej przekracza w nich 20%, a w przypadku drugiego z województw oscyluje w okolicach 30%. Spora, ponad 10-procentowa, grupa ludności węgierskiej zamieszkuje również dwa inne południowe województwa Słowacji: Košický kraj i Banskobystrický kraj (zob. tabela 2).

Tabela 2. Liczba ludności węgierskiej w województwach Słowacji
(na podstawie spisu ludności z 2001 roku)

Województwo (kraj)	Liczba Węgrów	Udział Węgrów w strukturze ludności (w %)
Bratislavský	27 432	4,6
Trnavský	130 740	23,7
Trenčiansky	1 058	0,2
Nitransky	196 609	27,6
Žilinský	660	0,1
Banskobystrický	77 795	11,7
Prešovský	817	0,1
Košický	85 415	11,2

Źródło: opracowanie na podstawie danych dostępnych na www.statistics.sk

¹ O losach mniejszości węgierskiej na Słowacji zob. szerzej M. Kalavský, *Mniejszość węgierska na Słowacji w pierwszym roku Republiki Słowackiej*, „Sprawy Narodowościowe – Seria nowa” 1994, z. 2 (5), s. 175-191.

² Republika Słowacka podzielona jest pod względem administracyjnym na 8 województw (kraje) i 79 powiatów.

Do powiatów z największą liczbą ludności węgierskiej należą, podobnie jak w przypadku województw, powiaty położone na południu kraju (zob. tabela 3). Zgodnie z wynikami spisu ludności w 2001 roku w Republice Słowackiej było 13 powiatów, w których Węgrzy stanowili ponad 20% ludności.

Tabela 3. Powiaty o największym udziale Węgrów w strukturze ludności w 2001 roku.

Powiat	Liczba Węgrów	
	abs.	% z ogółu obywateli
Dunajská Streda	93 660	83,3
Komárno	74 976	69,1
Rimavská Sobota	34 323	41,3
Galanta	36 518	38,6
Nové Zámky	57 271	38,3
Šaľa	19 283	35,7

Źródło: opracowanie na podstawie danych dostępnych na www.statistics.sk

Węgrzy są grupą rozwijającą życie kulturalno-oświatowe i dysponującą rozbudowanym i dobrze zorganizowanym szkolnictwem mniejszościowym. Są jedyną mniejszością narodową w Republice Słowackiej posiadającą własne jednojęzyczne szkoły, w których językiem nauczania jest język węgierski (są to zarówno szkoły podstawowe, jak i licea, gimnazja, szkoły zawodowe, a także przedszkola). Obok szkół z węgierskim językiem nauczania działają także liczne klasy węgierskie w szkołach słowackich. Na Słowacji istnieją teatry, w których gra się w języku węgierskim (w Komarnie i Koszycach), kilkanaście wydawnictw (część z nich prowadzi działalność na skalę ogólnopolską) publikujących w języku węgierskim, w języku tym ukazuje się ponad 20 czasopism i tytułów prasowych, w radiu i telewizji regularnie nadawane są audycje mniejszości węgierskiej, Węgrzy zorganizowani są w licznych organizacjach kulturalnych. Społeczność ta posiada także swoją reprezentację polityczną, a jej przedstawiciele są obecni w organach przedstawicielskich wszystkich szczebli (od lokalnych do ogólnopolskich)³.

Na stosunek Słowaków do zamieszkujących ich ojczyznę Węgrów wpływały także polityka Budapesztu oraz, pozostające w dużej mierze pod jej wpływem, działania przedstawicieli mniejszości węgierskiej. Kolejne rządy węgierskie dawały wyraz swemu żywemu zainteresowaniu sytuacją Węgrów na Słowacji, dążąc jednocześnie do umiędzynarodowienia problemu tej społeczności. Wynikało to z faktu, że jednym z priorytetów polityki Węgrów

³ W. Eder, *Polityka Republiki Słowackiej wobec węgierskiej mniejszości narodowej a Unia Europejska i NATO*, „Sprawy Narodowościowe – Seria nowa” 1998, z. 2 (12-13), s. 155-165; M. Benža, *Sytuacja prawna mniejszości narodowych w Republice Słowackiej*, „Sprawy Narodowościowe – Seria nowa” 1995, z. 2 (7), s. 177-187.

po 1989 roku stało się zabezpieczenie praw mniejszości węgierskich mieszkających w państwach sąsiednich. Wyrazem stanowiska Budapesztu wobec problemu Węgrów w państwach ościennych było m.in. negatywne stanowisko wobec rozpadu federacji czechosłowackiej (wynikające z obaw o zabezpieczenie praw mniejszości węgierskiej w suwerennym państwie słowackim), stanowisko delegata węgierskiego wobec przyjęcia Słowacji do Rady Europy (wskazywał on na problemy Słowacji z przestrzeganiem praw mniejszości narodowych), wypowiedzi czołowych polityków węgierskich, w których podkreślali, iż reprezentują 15-milionowy naród węgierski, żądania przyznania węgierskim społecznościom mniejszościowym autonomii, utworzenie w 1999 roku, decyzją parlamentu, Stałej Konferencji Węgierskiej, której podstawowym zadaniem jest zacieśnienie więzów macierzy z węgierską diasporą czy wreszcie przyjęcie, w 2001 roku, Ustawy o Węgrach w państwach ościennych. Ustawa wprowadzała szereg rozwiązań, które miały umożliwić osobom narodowości węgierskiej, mieszkającym w sąsiednich krajach (poza Austrią), korzystanie z licznych przywilejów i wsparcia w dziedzinie kulturalno-społecznej i oświatowej, tak w państwie węgierskim, jak i w państwie zamieszkania. Do najbardziej znanych zapisów ustawy należy przyznanie pomocy finansowej rodzinom posyłającym dzieci do szkół z węgierskim językiem nauczania. Celem ustawy miało być zahamowanie tendencji asymilacyjnych wśród Węgrów żyjących w krajach sąsiadujących z macierzą i zachowanie ich tożsamości narodowej. Przyjęcie ustawy wywołało ostre protesty ze strony słowackiej, która m.in. określiła ten akt prawny jako krok wstecz, niezgodny z normami obowiązującymi w Unii Europejskiej i próbę ingerencji w wewnętrzne sprawy Słowacji. Premier M. Dziurinda wyraził obawy, że ustawa wywoła niepotrzebne napięcia na mieszanych narodowościowo obszarach Republiki Słowackiej⁴.

Ważnym czynnikiem oddziałującym na kształtowanie się relacji między społeczeństwem słowackim a ludnością węgierską były stosunki na linii Bratysława – Budapeszt. W latach 90. pozostawały one napięte, w dużej mierze właśnie ze względu na problem mniejszości węgierskiej, nie był to jednak jedyny punkt sporny. M.in. dochodzi wówczas do zaostrzenia konfliktu słowacko-węgierskiego wokół zapory Gabčíkovo-Nagymaros⁵ oraz sporów na tle podpisania słowacko-węgierskiego układu o sąsiedztwie i przyjaźni. Znaczenie układu polegało na tym, iż regulował on kwestie granic, wprowadzając ich wzajemne uznanie, oraz kwestię praw mniejszości narodowych. Stronie węgierskiej udało się tym samym wprowadzić do dwustronnych dokumentów

⁴ Zob. szerzej: E. Irmanová, *Maďarský Visegrád*, [w:] J. Vykoukal a kol., *Visegrád: možnosti a meze stredoevropské spolupráce*, Doktořán, Praha 2003, s. 156-235; D. Kováč, *Dějiny Slovenska*, Praha 2002, s. 326; B. Góralczyk, *Węgry*, „Europa Środkowo-Wschodnia”, Rocznik IX, 1999, s. 205-216.

⁵ D. Kováč, *op.cit.*, s. 335-336.

kwestię mniejszości węgierskiej, na co wcześniej ani strona czeskosłowacka ani słowacka nie chciały przystać. Republika Słowacka uzyskała natomiast potwierdzenie granicy z Węgrami, na co z kolei wcześniej te nie chciały się zgodzić. Wprowadzenie w życie układu napotkało jednak trudności. Podczas gdy parlament węgierski ratyfikował go po trzech miesiącach, na Słowacji ratyfikacja trwała rok⁶. Została ona osiągnięta po gwałtownej debacie, przy czym układ zaopatrzonego w dokument dodatkowy, którego przyjęcie ograniczało rangę umowy⁷.

Niekorzystnie na postrzeganie mniejszości węgierskiej przez społeczeństwo słowackie wpływała także aktywność części węgierskich działaczy mniejszościowych, wśród których pojawiły się nawet postulaty wprowadzenia autonomii terenów zamieszkałych przez ludność węgierską⁸. Ich postawa, podobnie jak polityka Budapesztu i obawy społeczeństwa słowackiego przed dążeniami irredentystycznymi mniejszości węgierskiej, były wykorzystywane przez część polityków słowackich do zbiccia kapitału politycznego i ograniczania praw mniejszości narodowych. Władze słowackie wprowadzały rozwiązania uderzające w interesy społeczności węgierskiej, takie jak np. likwidacja dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości i zniesienie świadectw dwujęzycznych oraz, negatywnie wpływająca na szanse wyborcze Węgrów, reorganizacja terytorialna kraju. Nowy podział nie uwzględniał w niewielkiej nawet mierze postulatów mniejszości węgierskiej. Granice województw wyznaczono w taki sposób, by w żadnym z nich liczba Węgrów nie była większa niż 30% ogółu mieszkańców⁹. Do najbardziej kontrowersyjnych rozwiązań należało przyjęcie ustawy o ochronie języka słowackiego „jako jedyne języka państwowego”. Nakładała ona na urzędy, instytucje, funkcjonariuszy państwowych i organizacje społeczne obowiązek używania wyłącznie języka słowackiego. Członkowie mniejszości węgierskiej pozbawieni zostali tym samym prawa do oficjalnego posługiwania się swym językiem ojczystym.

Realizowana do roku 1998 polityka wobec mniejszości węgierskiej, określana mianem konfrontacyjnej, doprowadziła do dalszego wzrostu napięcia w stosunkach słowacko-węgierskich, także na szczeblu międzynarodowym, jednocześnie negatywnie wpływając na szanse Słowacji na wejście do struktur Unii Europejskiej i NATO¹⁰. Niemożliwą czyniła również ewentualną współpracę, w tym także w formowaniu rządu, między partiami węgierskimi a słowackimi partiami znajdującymi się u steru władzy. Głoszony przez część reprezentantów słowackich Węgrów postulat autonomii terytorialnej

⁶ E. Irmanová, *op. cit.*, s. 182-183.

⁷ Z. Leszczyński, *Najnowsza historia Słowacji w niemieckim czasopiśmiennictwie naukowym*, [w:] E. Orlof (red.), *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi i Słowacy w XX wieku*, Rzeszów 1999, s. 195-212.

⁸ E. Irmanová, *op. cit.*, s. 185, s. 203-206.

⁹ Z. Leszczyński, *op. cit.*

¹⁰ W. Eder, *op. cit.*

skutecznie ograniczył natomiast możliwość szerszej współpracy ze słowacką opozycją, która mając na uwadze lansowanie przez koła rządowe haseł antywęgierskich obawiała się utraty części swego elektoratu niechętnego Węgrom, na rzecz ugrupowań nacjonalistyczno-populistycznych¹¹.

Do 1996 roku partie węgierskie nie brały zbyt aktywnego udziału w słowackim życiu politycznym, skupiając się na sprawach mniejszości. Ich podstawowym celem była obrona interesów oraz pozycji ludności węgierskiej. Na przełomie lat 1996/1997 rozpoczęła się aktywniejsza współpraca partii węgierskich z opozycyjnymi partiami słowackimi, jednak prawdziwy przełom nastąpił dopiero po wyborach w 1998 roku. Trzy węgierskie formacje polityczne: Węgierska Partia Obywatelska (MOS – Maďarska občianská strana), Węgierski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (MKDH – Maďarské kresťanskodemokratické hnutie) i Wspólnota (Spolužitie) połączyły się w jedną Partię Koalicji Węgierskiej (SMK – MKP – Strana maďarskej koalície)¹², która podczas wyborów uzyskała nieco ponad 9% głosów (czwarty wynik spośród wszystkich partii) i weszła w skład utworzonego gabinetu koalicyjnego¹³. SMK – MKP znalazła się także w rządzie powstałym po wyborach w 2002 roku¹⁴.

Partię Koalicji Węgierskiej można określić jako partię centroprawicową. Odwołuje się do wartości chrześcijańskich, liberalno-konserwatywnych oraz narodowych. SMK – MKP opowiada się m.in. za ochroną wartości demokratycznych, ochroną własności prywatnej i ochroną państwa prawa oraz rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Do jej programowych priorytetów należała integracja Słowacji z europejskimi i światowymi organizacjami politycznymi i gospodarczymi oraz strukturami bezpieczeństwa. Partia opowiada się także za decentralizacją administracji publicznej, co wiąże się z najważniejszym elementem jej programu – ochroną interesów mniejszości węgierskiej¹⁵.

Obecność reprezentantów mniejszości węgierskiej w rządzie symbolizowała zmiany w sytuacji tej społeczności na Słowacji. Wiele spraw wpływających dotychczas negatywnie na stosunki między słowacką większością a Węgrami zostało uregulowanych, m.in. przywrócono dwujęzyczność świadectw

¹¹ Opozycja poparła np. przyjęcie ustawy o języku państwowym Słowacji.

¹² O powstaniu SMK – MKP zob. szerzej T. Grabiński, *Ugrupowania polityczne mniejszości węgierskiej w Republice Słowackiej*, [w:] J. Albin, J. Kupczak (red.), *Z badań nad współczesną problematyką państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Wrocław 2000, s. 139-159.

¹³ Koalicję rządową tworzyły cztery dotychczas opozycyjne partie: Słowacka Koalicja Demokratyczna (SDK), Partia Lewicy Demokratycznej (SDL), Porozumienie Obywatelskie (SOP) i SMK – MKP.

¹⁴ W wyborach w 2002 roku partia ponownie uzyskała czwarty wynik wyborczy, zyskując tym razem nieco ponad 11% głosów (dało jej to 20 mandatów w parlamencie). L. Kopeček, *System partyjny Słowacji*, [w:] A. Antoszewski, P. Fiala, R. Herbut, J. Sroka (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*, Wrocław 2003, s. 183, 188-189.

¹⁵ L. Kopeček, *op. cit.*, s. 188; T. Grabiński, *Ugrupowania...*

szkolnych i wprowadzono ustawę językową zezwalającą mniejszościom narodowym na posługiwanie się językiem mniejszościowym w kontaktach urzędowych na terenie, gdzie stanowią one 20% mieszkańców¹⁶. Wicepremierem odpowiedzialnym m.in. za prawa człowieka i mniejszości narodowe został przedstawiciel mniejszości węgierskiej – Pál Csáky¹⁷. Wśród części Słowaków wciąż żywe pozostają jednak obawy przed wzmocnieniem pozycji mniejszości węgierskiej i przed groźbą węgierskiej irredenty¹⁸.

Zupełnie inny, niż Węgrzy, charakter ma zamieszkująca Słowację mniejszość romska. W przypadku Romów należy zaznaczyć, iż dane pochodzące ze spisu ludności z 2001 roku nie odzwierciedlają stanu faktycznego. Według szacunków liczba ludności cygańskiej na Słowacji sięga dziś około 380 tys. Podczas spisu wielu Romów zadeklarowało narodowość słowacką lub węgierską i ma to być z jednej strony wynikiem obaw przed ewentualnym prześladowaniem, jak i wyrazem integracji części Romów z większościowym społeczeństwem¹⁹.

W przeciwieństwie do Węgrów mniejszość romską nie cechuje silny stopień koncentracji terytorialnej, choć zamieszkują oni na ogół biedniejsze, wschodnie obszary Słowacji. Liczbę Romów w strukturze narodowościowej województw słowackich przedstawia tabela 4, natomiast tabela 5 przedstawia powiaty z największym udziałem procentowym Romów w strukturze mieszkańców.

Tabela 4. Liczba Romów w strukturze narodowościowej województw słowackich (na podstawie spisu ludności z 2001 roku)

Województwo (kraj)	Liczba Romów	Udział Romów w strukturze ludności (%)
Bratislavský	755	0,1
Trnavský	3 168	0,6
Trenčiansky	1 547	0,3
Nitransky	4 741	0,7
Žilinský	2 795	0,4
Banskobystrický	15 463	2,3
Prešovský	31 653	4,0
Košický	29 803	3,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych dostępnych na www.statistics.sk

¹⁶ Ustawa nie zadowalała jednak do końca Węgrów, którzy postulowali obniżenie wymaganej ustawowo liczby z 20% na 10%, w związku z czym pojawiła się nawet groźba wyjścia reprezentantów tej społeczności z koalicji.

¹⁷ P. Ukielski, *Słowacja*, „Europa Środkowo-Wschodnia...”, Rocznik IX, 1999, s. 175-204.

¹⁸ K. Vodička, *Česká/Slovenská republika: Srovnání úrovně konzolidace*, „Politologický časopis” 2004, č.2, s. 158-175.

¹⁹ V. Koganová, P. Kopecký, *Romska problematika na pozadí vybraných faktov ze slovenskej a rumunskej reality*, „Středoevropské politické studie” 2005, ročník VII, č. 2-3, dostępne na www.cepsr.cz; T. Grabiński, *Wojsko na Romów*, „Gazeta Wyborcza”, 26 lutego 2004, nr 48, s. 6.

Tabela 5. Powiaty o największym udziale Romów w strukturze ludności w 2001 roku

Powiat	Liczba Romów	
	abs.	% z ogółu obywateli
Kežmarok	5 574	8,8
Levoča	2 275	7,1
Vranov nad Topľou	5 296	6,9
Revúca	2 797	6,8
Gelenica	2 110	6,8
Sabinov	3 339	6,2

Źródło: opracowanie na podstawie danych dostępnych na www.statistics.sk

W uchwale nr 153 z 1991 roku uznano mniejszość romską za mniejszość narodową, przyjęto postulowane przez nich określenie Romowie (Rómovia) i zagwarantowano im wszechstronny rozwój kulturalny i narodowy. Od tego roku członkowie mniejszości romskiej po raz pierwszy mogli swobodnie deklorować przynależność do swojej narodowości. Język romski zaliczany jest do języków regionalnych i mniejszościowych, będących przedmiotem zainteresowania Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych. Na Słowacji w sensie prawnym istnieje więc romska mniejszość narodowa, korzystająca z wszelkich praw przyznanych mniejszościom narodowym w Konstytucji²⁰. W rzeczywistości sytuacja Romów jest dużo bardziej skomplikowana.

W przypadku tej społeczności nie chodzi tylko o konflikt etniczny, lecz w pierwszym rzędzie o bardzo istotny problem społeczny. Romowie są grupą, która, przede wszystkim z powodu powszechnego wśród nich braku wykształcenia i kwalifikacji, bardzo boleśnie odczuła zmianę systemu. Zostali wyparci z rynku pracy, ich sytuacja socjalna uległa dramatycznemu pogorszeniu, doszło do pogłębienia ich społecznej izolacji. Zdecydowana większość Romów (około 80%) żyje w osadach położonych w pobliżu miast, ewentualnie dużych wsi. W osadach tych brakuje często kanalizacji, światła, dróg dojazdowych, a nawet źródeł wody pitnej. Stan zdrowia Romów można określić jako zły, co wynika z wielu czynników, m.in. częstokroć spotykanej dyskryminacji członków społeczności romskiej w dostępie do świadczeń medycznych, niskiego poziomu higieny, z faktu, iż sami Romowie nie dbają o swoje zdrowie i zdrowie swoich dzieci. W rezultacie przeciętna długość życia Romów jest krótsza o kilkanaście lat w porównaniu z resztą społeczeństwa słowackiego. Obok złego stanu zdrowia i nędzy coraz powszechniejsze wśród społeczności romskiej stają się takie negatywne zjawiska, jak: wysoki poziom bezrobocia, wysoka przestępczość, alkoholizm i narkomania. Równocześnie Romów cechuje większa, niż w przypadku innych narodowości, dzietność. Na przeciętną ro-

²⁰ V. Koganová, P. Kopecký, *op. cit.*

dzinę romską przypada 4,2 dziecka (na rodzinę nieromską 1,5). Wymienione wyżej czynniki powodują, iż ludność romska skazana jest w dużej mierze na pomoc ze strony państwa. Wprowadzone w lutym 2004 roku obniżenie wysokości tej pomocy, mające na celu m.in. zachęcenie Romów do podejmowania pracy, wywołało falę zamieszek społecznych na obszarach zamieszkiwanych przez tę mniejszość²¹.

Dodatkowym czynnikiem utrudniającym sytuację Romów jest niechęć, jaką wobec tej mniejszości żywi zdecydowana większość Słowaków. Odmienne kultura mniejszości romskiej i jej sposób życia postrzegane są przez większość społeczeństwa negatywnie i przeważa pogląd, iż znaczna część Romów nie chce lub nie potrafi przystosować się do norm społecznych. Czynnikiem pogłębiającymi niechęć Słowaków są: wspomniany już wysoki stopień przestępczości wśród ludności romskiej i duża dzietność tej społeczności, korzystanie i, niestety często również, nadużywanie środków z pomocy społecznej, czy wreszcie migracja Romów, której rezultatem było wprowadzenie przez kraje będące jej celem wiz dla obywateli słowackich. Romowie najczęściej spośród wszystkich grup narodowościowych stają się ofiarą ataków o podłożu rasowym. Powszechna jest ich dyskryminacja w życiu codziennym (w środkach komunikacji, w restauracjach, przy zatrudnianiu, w czasie załatwiania spraw urzędowych itd.). Nie potwierdziły się natomiast nagłaśniane przez media przypadki sterylizacji kobiet romskich, jednak eksperci z UE nie wykluczają, iż dochodziło do niej po porodzie, w trakcie przeprowadzonych zabiegów inwazyjnych²².

Politycy stojący w latach 1994-1998 u steru władzy nie podjęli szerszych działań, zmierzających do poprawy sytuacji Romów, ograniczając się w zasadzie do zabezpieczenia środków na pomoc socjalną. Nie przeciwdziałano w bardziej zdecydowany sposób skierowanym przeciw Romom napaściom, które miały podłoże rasowe oraz przybierającej wówczas na sile emigracji słowackich Cyganów do krajów Unii Europejskiej i Ameryki Północnej. Szczególnie to ostatnie zjawisko przyczyniło się do wzrostu zainteresowania społeczności międzynarodowej sytuacją mniejszości romskiej na Słowacji i wpływało na negatywną ocenę polityki narodowościowej Bratysławy.

Kwestia romska stała się natomiast jednym z najważniejszych zagadnień polityki słowackiej po 1998 roku. Poprawie położenia Romów służyć mają zarówno nowe rozwiązania legislacyjne, jak i instytucjonalne. M.in. utworzono stanowisko pełnomocnika do spraw rozwiązywania problemów mniejszości romskiej, którym jest przedstawiciel tej społeczności, rokrocznie opracowywane są dokumenty i materiały, analizujące sytuację mniejszości cygańskiej i zawierające kompleksowy program działań mających na celu rozwiązywanie problemów tej grupy i polepszenie warunków jej życia, utworzono Mię-

²¹ Ibidem; K. Vodička, *op.cit.*; T. Grabiński, *Wojsko...*

²² V. Koganová, P. Kopecký, *op. cit.*

dzyresortową Komisję do Spraw Społeczności Romskich (jest to gremium o charakterze koordynacyjnym i konsultacyjnym), podjęto kroki służące rozwijaniu współpracy z romskimi organizacjami pozarządowymi oraz działania, których celem jest zwiększenie udziału władz lokalnych w rozwiązywaniu problemów mniejszości romskiej, itp.²³.

Zmiany w sytuacji mniejszości romskiej przebiegają jednak stosunkowo wolno. Nie sprzyjają im zarówno wspomniana już niechęć większości Słowaków do społeczności cygańskiej, jak i postawa samych Romów, niechętnych integracji ze społeczeństwem²⁴. Charakteryzujący mniejszość romską niski poziom wykształcenia²⁵ wynika głównie ze znikomej wagi, jaką grupa ta przywiązuje do edukacji, uważając ją za niepotrzebną. Romowie mają wprawdzie dziś zarejestrowanych ponad 20 partii politycznych, jednakże poparcie dla nich ze strony mniejszości cygańskiej jest na ogół niewielkie i partie te nie mają realnych szans na wejście do parlamentu czy sukces w wyborach samorządowych. Mimo to nie są w stanie, np. wzorem partii węgierskich, dojść do porozumienia i zjednoczyć swe siły. Politycy romscy mają również znikome szanse na wejście do parlamentu z ramienia partii nieromskich, przede wszystkim dlatego, iż licząc się z nastrojami społecznymi niechętnie podejmują one współpracę z Romami. Sytuację tej społeczności komplikuje dodatkowo fakt, że bogaci Romowie nie wspierają finansowo swej grupy etnicznej (poza rodziną)²⁶.

Jeśli sytuacja społeczności cygańskiej nie ulegnie w najbliższym okresie radykalnej zmianie, kwestia romska stanie się w następnych latach najprawdopodobniej jednym z najbardziej palących problemów słowackiej polityki, szczególnie że, jak się szacuje, w 2025 roku Słowację będzie zamieszkiwać około 520 tys. Romów²⁷. Tymczasem trudno dziś prognozować, jakie będzie stanowisko nowych władz wobec mniejszości romskiej. W wyborach parlamentarnych, które odbyły się w czerwcu 2006 r., zwyciężyła opozycyjna partia SMER (Kierunek) R. Fico. Utworzyła ona nacjonalistyczno-populistyczną koalicję z Ruchem na Rzecz Demokratycznej Słowacji V. Mečiarą i Słowacką Partią Narodową. Partie te chętnie posługują się radykalną retoryką antyromską, na przykład strasząc społeczeństwo słowackie „eksplozją populacyjną” Romów „skazanych na pomoc społeczną” czy postulując utworzenie dla nich „rezerwatów na wzór amerykański”. Wypowiedzi polityków populi-

²³ O polityce władz słowackich wobec Romów zob. szerzej A. Kotvanová, A. Szép, M. Šebesta, *Vládna politika a Rómovia 1948-2002*, Slovenský inštitút mezinárodných štúdií 2003.

²⁴ P. Ukielski, *op. cit.*

²⁵ W 1991 roku blisko 80% Romów deklaroowało wykształcenie podstawowe, a zaledwie niecałe 1,5% miało wykształcenie średnie i wyższe.

²⁶ V. Koganová, P. Kopecký, *op. cit.*

²⁷ *Ibidem.*

stycznych znajdowały wśród Słowaków większe zrozumienie niż stanowisko rządów M. Dziurundy, respektujące prawa mniejszościowe²⁸.

Problematyka mniejszości narodowych odgrywa na Słowacji wciąż istotną rolę w życiu społeczno-politycznym. W pierwszych latach istnienia suwerennego państwa słowackiego, w polityce narodowościowej z całą ostrością uwidaczniały się niedostatki słowackiego procesu demokratyzacji. Kwestie związane z sytuacją mniejszości narodowych w bezpośredni sposób oddziaływały na pozycję międzynarodową Słowacji i jej stosunki z innymi państwami, szczególnie z sąsiednimi Węgrami. Mniejszości narodowe, przede wszystkim węgierska i romska, wciąż wzbudzają jednak silne emocje w społeczeństwie słowackim. Stosunek do nich pozostaje ważnym elementem programowym działających w Republice Słowackiej partii politycznych. Ugrupowania nacjonalistyczno-populistyczne, takie jak SMER i Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji, wykorzystują kwestię mniejszości narodowych dla pozyskania wyborców i, jak pokazuje sytuacja na słowackiej scenie politycznej, udaje im się to z powodzeniem. Zdaniem politologów, konflikty etniczne stanowią obecnie jedno z największych zagrożeń demokracji na Słowacji²⁹.

---

²⁸ K. Vodička, *op. cit.*

²⁹ *Ibidem.*